

Etter fallitten – rekonstruksjon av journalistikken som et offentlig gode

Innledning ved Sven Egil Omdal, Fritt Ord-seminar om "Mediekrise – ny finansiering?"

Kravet om provenynøytralitet er en politisk lenke som må brytes. Det kan bare skje gjennom politisk argumentasjon. Slettholmutvalget bør gjøre som Hellerud-komiteen i 1969 og forsøke å overbevise politikerne om nødvendigheten av kraftige tiltak, og ikke gjøre som den danske kommisjonen, som bare la fram et koldtbord av scenarier.

Vi er ikke samlet her i dag for å ta farvel med en kjær gammel venn. Ingen norske aviser av betydning avgikk ved døden i 2009. Dette er altså ikke en debatt *post mortem*. Men basert på opplagstallene som ble offentliggjort for to uker siden, og den kumulative effekten av de siste ti års opplagsutvikling, er det ikke dristig å slå fast at dette likevel er en samling *pre mortem*. Noen papiraviser vil dø de neste årene. Ganske sikkert ikke like mange som i USA og Storbritannia, de to landene hvor norske journalister i generasjoner har hentet sine idealer, men mange nok til at også det norske medielandskapet blir varig endret.

Opplagsnedgangen i norsk presse begynte ikke med finanskrisen, og den kommer ikke til å slutte med finanskrisen. I løpet av de siste ti årene har VG og Dagbladets totale opplag gått ned fra 600 000 til snaut 360 000, eller med 40 prosent. Siden toppåret i 1994, året før Internett, har Dagbladet mistet 6 av 10 kjøpere.

Regionavisene, inklusive Aftenposten Morgen, har siden 1999 gått ned fra 650 000 til 590 000, og de fortsetter å falle med mellom 1 og 3 prosent i året. Hvert år. Dekningsgraden faller enda sterkere, kanskje dobbelt så raskt.

Større lokalaviser: Ned fra 400 000 til 360 000

Nisjeavisene: Stabilt på 250 000

Situasjonen er lik i de fleste vestlige land. I Danmark ble det solgt 26,5 millioner færre papiraviser i 2009 enn i 2008; det utgjør 73 000 aviser daglig, eller en stor norsk avis.

De som taper i Norge er de gjenværende nummer 2-avisene, men også de brede allmennavisene: VG, Dagbladet og regionavisene. Disse avisene er bærere av mye av det beste i norsk journalistikk. Regionavisene er tilbake på opplaget fra begynnelsen av 80-tallet,

og kan ikke lenger regne med de annonseinntektene de har hatt til nå. De vil heller ikke kunne øke opplagene sine varig, ettersom flukten fra papiravisene etter alt å dømme er irreversibel.

Fallet i opplags- og annonseinntekter vil ikke bli kompensert av inntekter fra digitale utgaver, fordi tilbudet av annonseplass på nettet er tilnærmet ubegrenset, og fordi Google og andre internasjonale store aktører stikker av med stadig mer av annonsebudsjettene. Troen på at leseplatene skal løse problemet, er i beste fall optimistsk. Distribusjon via iPad og tilsvarende vil sikkert skape noen nye inntektsstrømmer, både gjennom abonnement, salg av nye annonsetyper og som arena for transaksjoner direkte mellom kjøper og selger, men situasjonen kommer ikke engang til å likne på den tilnærmete monopolsituasjonen som regionavisene har hatt i sine markeder hittil.

De som tror at de tradisjonelle mediehusene vil gjenvinne sine posisjoner og sine overskudd, kan jo bare vente på at redaksjonene blir oppbemannet igjen, så kan pressestøtten fortsatt bli brukt på de som aldri har kunne leve av markedet.

Jeg tilhører ikke denne gruppen. Jeg tror at de tradisjonelle kraftsentraene i norsk journalistikk er varig svekket, og at det er høyst usikkert om det vil oppstå nye kommersielle modeller som er sterke nok til å overta for de som forsvinner. For å opprettholde produksjonen av den journalistikk som det norske samfunn trenger, må det tilføres midler fra annen kant enn fra annonsemarkedet. I norsk sammenheng betyr det offentlig støtte. Selv i USA er stadig flere i ferd med å innse nødvendigheten av å gjenoppfinne journalistikken som noe mer enn en kommersiell vare, omsatt av børsnoterte selskap med kort tidshorisont og skyhøye avkastningskrav. Jeg vil anbefale alle å følge den prosessen som pågår i regi av det amerikanske medietilsynet, The Federal Communication Commission, for å identifisere nye modeller, inkludert offentlig lovgivning, med sikte på å skape det de kaller "The future of media". Den første høringen i prosjektet blir gjennomført torsdag 4. mars og har det svært interessante temaet "Reconceiving public interest obligation".

I en helt fersk bok, med den tross alt optimistiske tittelen "The Death and Life of American Journalism", skriver Robert W. McChesney og John Nichols (sistnevnte deltok blant annet på Fritt Ords globale ytringsfrihetsforum i fjor) at journalistikk må forstås som et offentlig gode, som en tjeneste av verdi for samfunnet som markedet lenge har produsert. Men de forhold

som muliggjorde denne produksjonen er ikke lenger til stede. Hvis amerikanerne ønsker tilstrekkelig journalistikk til å få det konstitusjonelle systemet til å fungere, trengs det en massiv offentlig inngripen.

I boken fremmer de seks påstander og ender med forslag som er langt mer radikale enn den beskjedne ideen som jeg har gjort meg til talsmann for. I stikkords form er de seks påstandene:

1. En sterk, uavhengig journalistikk er en forutsetning for et selvstyrt samfunn.
2. Det kommersielle systemet som har definert og dominert den offentlige diskurs de siste 150 år, er inne i en rask og irreversibel forfallsprosess.
3. Troen på at markedet og ny teknologi på magisk vis også i fremtiden vil skape den journalistikken som samfunnet trenger, har ikke rot i virkeligheten.
4. Staten har spilt en sentral og omfattende rolle i viktige perioder av amerikansk historie ved å skape og subsidiere nyhetsmediene.
5. Staten må igjen spille en rolle som skaper og opprettholder av journalistikken, og det må skje raskt.
6. Det finnes levedyktige strategier som gjør det mulig for staten å subsidiere en fri presse uten å true USAs langvarige aversjon mot offentlig sensur.

Basert på dette foreslår McChesney og Nichols en rekke tiltak, hvor det mest omfattende er at staten skal finansiere halvparten av lønningene til alle amerikanske journalister som arbeider i public service-medier som tilpasser seg eksisterende regler for non-profitforetak, såkalte L3C-organisasjoner. I tillegg foreslår de at alle amerikanske skattebetalere skal få en årlig voucher verdt 200 dollar som de fritt kan bruke på alle medier som oppfyller de samme public service- og non profit-betingelsene, uavhengig av teknologisk plattform.

Mitt forslag er i slekt med disse, om enn langt mer beskjedent. Jeg mener at Slettholmutvalget må legge disse ting til grunn: Støtten må sikre at sentrale meningsbærende aviser som Klassekampen, Morgenbladet og Vårt Land overlever og får videreutvikle seg. I tillegg må vi finne ordninger som stimulerer til økt produksjon av kvalitetsjournalistikk på ulike digitale plattformer. Men støtten må også sikre at det skapes

tilstrekkelig kvalitetsjournalistikk over hele landet. Det kan gjøres ved å styre deler av midlene rett til journalistene, i stedet for å la dem gå veien om bedriftene. Jeg har foreslått at vi bør bruke deler av den framtidige pressestøtten til et system hvor frittstående journalister som forplikter seg til å arbeide etter en public service-modell som den NRK har, kan motta statlig garantilønn på et nivå og av et omfang som likner på det forfatterne i dag har. Ikke som den eneste løsningen, men som én av flere.

Jeg er ikke ute etter å rive ned redaksjonene. Idealtilstanden ville vært en situasjon med sterke, uavhengige redaksjoner, med eiere som har dyp forståelse for journalistikkens samfunnsrolle. Men etter 10 år med opplagsfall, med barberte budsjetter og noe som likner på en rasing av staben i den engang så stolte redaksjonen jeg tilhører, får jeg si som Dr. Relling sa til Gregers Werle i Vildanden: De er kommet inn i en husmannsstue med Deres ideale fordring.

Norsk politisk og sosial historie har vist oss at det er betydelig bedre å være halvt eller helt offentlig ansatt enn å være husmann.